

Konference “Meklējumi un atradumi: Digitālā kultūras mantojuma forums”

Konferences tēzes

Inta Balode, Latvijas Dejas informācijas centra vadītāja

DANCE.lv jeb visa deja zem viena “jumta”.

2017. gadā izveidotā Latvijas Dejas informācijas centra (LDIC) mērķis ir koordinēt un veicināt dejas mākslas procesus Latvijā. Zem viena “jumta” saaicināti četri dejas žanri, kuros iespējams izsekot profesionālās dejas mākslas attīstībai. Ziņas un analīze par procesiem laikmetīgajā dejā, baletā, mūsdienu dejā un skatuviskajā tautas dejā nu atrodamas vietnē www.dance.lv. Vienotas dejas informācijas platformas pirmsākumi meklējami 2011. gadā, kad savu darbību Horeogrāfu asociācijas uzsāka “Dance.lv Žurnāls” - www.journal.dance.lv.

LDIC mērķis, konsultējoties ar dejas informācijas centriem citur Eiropā, ir Latvijas dejas arhīva veidošana, uzturēšana un aktualizēšana. LDIC redz savu misiju “dzīvā arhīva” radīšanā, rūpējoties par regulāru dejas procesa analīzi un dokumentāciju, aktualizējot senākus notikumus šodienas kontekstā un lokālus notikumus skatot starptautiskā kontekstā. Tikpat svarīga ir arī “kamēr dzīvs” arhīva izveide – uzdevums savākt un digitalizēt arhīva materiālus no mākslinieku krājumiem, pirms tie zuduši.

Astrīda Burbicka, Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Muzejpedagoģijas un izstāžu departamenta vadītāja

Ize Miķelone, Latvijas Nacionālā vēstures muzeja muzejpedagoģe.

Virtuālais Gadsimta albums

Gadsimta albums ir virtuāls projekts izstādes “Latvijas gadsimts” ietvaros. Izstādi, kas apskatāma Latvijas Nacionālajā vēstures muzejā, veidojuši 68 Latvijas

muzeji, tajā atspoguļota Latvijas vēsture pēdējos 100 gados, izceļot katram laika posmam raksturīgās vērtības, aktualitātes, personības un norises.

“Latvijas gadsimts” rosina ikvienu pētīt savas ģimenes un dzimtas vēsturi un saistīt to ar izstādē atspoguļotajām norisēm, ļaujot labāk izprast valsts vēsturi.

Gadsimta albuma mērķi:

1. iepazīstināt sabiedrību ar izstādes “Latvijas gadsimts” ideju,
2. iesaistīt sabiedrību plaša, daudzpusīga, interesanta Latvijas valsts vēstures stāsta veidošanā,
3. aicināt izzināt personu, ģimeņu un dzimtu stāstus, dalīties tajos ar citiem.

Kopš pagājušā gada novembra Gadsimta albuma 9 sadaļās pievienots vairāk nekā 500 fotogrāfiju.

Projekta ieguvumi:

1. vēsturiski nozīmīgu un unikālu fotogrāfiju pievienošana albumam un muzeja krājuma papildināšana,
2. zudušo ainavu, vietu, institūciju fiksēšana un laikmetu sajūtas veidošana,
3. dažādu laiku ikdienas dzīvi raksturojošu fotogrāfiju pievienošana,
4. sabiedrības iesaiste, dzimtu vēstures pētīšana,
5. netieši – paaudžu saikņu stiprināšana.

Dace Bušante, LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva direktore

Latvijas Nacionālā arhīva kinodokumentu digitalizācija

Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvā ir uzkrāts unikāls mūsu valsts dzīves dokumentējums kinodokumentos, videodokumentos, fotodokumentos un skaņas dokumentos.

Arhīvā glabājas vairāk nekā 90 000 kinolenšu ruļļi ar dažādu žanru filmām, kas fiksētas 35 mm, 16 mm, 8 mm filmentēs.

ERAF projekta "Kultūras mantojuma satura digitalizācija". 1.kārtas ietvaros 2018.gadā uzsāka arhīva kinodokumentu digitalizāciju - kopumā projektā digitalizēs 38 420 kinodokumentu minūtes jeb 3681 filmu nosaukumu. Pirmo reizi tik lielam apjomam arhīva kinodokumentu veidos kvalitatīvas, mūsu laikam un prasībām atbilstošas digitālās kopijas, kas nodrošinās kinodokumentu saglabāšanu un pieejamību.

Arhīvs ERAF projektā iekļāva divas nozīmīgas arhīva kinodokumentu kolekcijas: Kinožurnālu, hroniku un dokumentālo materiālu kolekciju, kas veidota no 1910.-1996. gadam, un Latvijas dokumentālo filmu kolekciju, kas veidota no 1919.-1991. gadam.

Latvijas Nacionālais arhīvs kopā ar Nacionālā kino centra ekspertiem izveidoja Latvijas kino vēsturē nozīmīgu 15 Latvijas filmu izlasi, kurām ERAF projekta ietvaros veiks digitalizāciju ar pilnu restaurāciju.

ERAF projekta ietvaros kinodokumentu digitalizācija veiks Latvijas filmu studija „Studija Lokomotīve”.

Kinodokumentu digitālās kopijas pilnā apjomā būs pieejamas Latvijas Nacionālā arhīva struktūrvienību lasītavās Rīgā un dažādās Latvijas pilsētās. Publiski kinodokumentu kopijas būs pieejamas apskatei Latvijas Nacionālā arhīva vietnē www.redzidzirdilatviju.lv un Latvijas kino centra portālā www.filmas.lv

Nākotnē arhīvs plāno izveidot Kinodokumentu digitalizācijas centru, kas būtu kompetenču centrs visām kultūras mantojuma institūcijām, kas glabā kinodokumentus.

Pauls Daija, Benedikts Kalnačs (LU LFMI).

Romānu kartēšana latviešu literārās kultūras vēsturē (1900–1914)

ERAF projekta “Stiprinot zināšanu sabiedrību” ietvaros viens no darbības virzieniem ir visu 20. gs. sākuma latviešu romānu, kas publicēti laikā no 1900. līdz 1914. gadam, kartēšana. Pētniecības ietvaros vispirms tika fiksētas romānos minētās vietas un veidoti īsi to apraksti. Tālākajā procesā notiek šo vietu kartēšana, kā arī uz iegūtā materiāla bāzes veidoti apkopojoši secinājumi. Referātā tiek aplūkots, kas ir literārā ģeogrāfija un literārā kartēšana un kādas atziņas tās var piedāvāt literatūras izpētē. Viens no svarīgākajiem izpētes virzieniem saistāms ar sabiedrības modernizācijas izpratni un pieaugošo spriegumu starp nacionālajiem un kosmopolītiskajiem realitātes uztveres modeļiem. Minētās pārmaiņas cieši saistītas ar centra un perifērijas konceptiem, kas 20. gs. sākumā piedzīvo būtiskas izmaiņas. Tā rezultātā vērojama cieša saikne starp telpas attēlojuma paplašinājumu latviešu romānos, no vienas, un latviešu sabiedrības augošo pašapzināšanās līmeni, no otras puses.

Madara Eversone, LU LFMI pētniece, **Signe Raudīve**, LU LFMI zinātniskā asistente.

Atstāt Latvijas kultūras mantojumā mazu daļiņu sevis”: sabiedrības iesaistes akcija “Skandē Veidenbaumu”

Dažādu institūciju un zinātnisko institūtu veidotās sabiedrības iesaistes akcijas ļauj apvienot kultūrmantojuma izzināšanu ar indivīda līdzdalību. Arī LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts 2017. gada septembrī aizsāka pirmo sabiedrības iesaistes akciju “Skandē Veidenbaumu”, kuras laikā interesantiem bija iespēja ieskaņot jebkuru Eduarda Veidenbauma dzejoli gan īpašā audioierakstu kabīnē Latvijas Nacionālajā bibliotēkā, gan ierakstīt dzejoli no sava datora vai mobilās ierīces un augšupielādēt akcijas vietnē lasi.literatura.lv.

Aplūkojot un izvērtējot akcijas “Skandē Veidenbaumu” dalībnieku veiktos audioierakstus (gan redaktoru apstiprinātos, gan neapstiprinātos), var raksturot dzejoļu skandējumu kopīgās īpatnības, kā arī identificēt iemeslus, kādēļ daži akcijas dalībnieku audioieraksti netika apstiprināti. Galvenie iemesli bija dalībnieku ākstīšanās vai necenzētas leksikas lietojums ieraksta laikā, deklamācijas pārtraukšana emociju dēļ, kabīnes testēšanas mēģinājumi.

Pēc akcijas beigām aptaujātie dalībnieki atzinuši, ka piedalīties viņus motivējusi ideja atstāt savu balsi ierakstu vēsturē. Tāpat liela daļa dalībnieku uzsvērusi akcijas izzināšanas aspektu – iespēju atklāt vēl nezināmus Eduarda Veidenbauma dzejoļus.

Aptaujātie respondenti aicinājuši veikt akcijas konkrētiem latviešu literatūras autoriem, visbiežāk minot dzejniekus Imantu Ziedoni, Aleksandru Čaku, Klāvu Elsbergu, Ojāru Vācieti un Raini. Kopumā izvēlēto autoru loks norāda uz noturīgu patiku pret pārbaudītiem, labi pazīstamiem autoriem, kuri gan tiek visbiežāk apgūti skolu programmās, gan ieņem nozīmīgu vietu latviešu kultūras kanonā. Diezgan bieži pausts aicinājums veikt akciju kādam mazāk zināmam vai nezināmam rakstniekam, tā paplašinot sabiedrības redzesloku un aktualizējot aizmirstos talantus. Akcijas dalībnieki puda vēlmi pēc jauniem pasākumiem, kas domāti īpaši bērniem un jauniešiem, sevišķi bērnu dzejai.

Elīna Gailīte, LU LFMI zinātniskā asistente.

Garamantas.lv – pieredze kultūras mantojuma saglabāšanā

Garamantas.lv ir LU LFMI Latviešu folkloras krātuves digitālais arhīvs, kas izveidots 2014. gada nogalē. Integrējot vienviet līdz tam izveidotās datubāzes, izveidots digitālais resurss, kur tiešsaistē brīvi pieejami un visiem interesentiem ērti lietojami LFK glabātie materiāli. Jau sākotnēji tas veidots arī kā pētniecisks instruments – izveidota metadatu sistēma un tekstu atlases iespējas.

Kultūras mantojuma saglabāšanas aspektā svarīga ir primāri digitalizējamo materiālu izvēle. Katru gadu koncentrējoties uz kādām konkrētām kolekcijām (vairs neesošo skolu, zinātnisko ekspedīciju, Latvijas Universitātes un LFK darbinieku krājumiem), netiek aizmirsta vairāk nolietoto, sliktāk saglabāto, senāko kolekciju skenēšana. Tāpat būtiska metadatu kritēriju pielāgošana pētniecības vajadzībām. Neatsverama nozīme garamantas.lv veidošanā ir kultūras mantojuma interesentiem – viņu ieguldītais darbs tekstu pārrakstīšanā, datu papildināšanā.

Priekšlasījumā iezīmēta procesa un pārmaiņu nozīme digitālā arhīva radīšanā un attīstībā. Kā arī sabiedrības, redaktoru un pētnieku sadarbības loma. Būtiski, ka kultūras mantojuma vērtības tiek lietotas, un lietotāji redz, ka viņi nav vienīgie, kuriem tas ir svarīgi.

Gunta Jaunmuktāne, LU AB Misiņa bibliotēkas vadītāja

Dzejnieku Astrīdes Ivaskas un Ivara Ivaska digitālais arhīvs LU Akadēmiskajā bibliotēkā

2016. gadā LU Akadēmiskā bibliotēka no Astrīdes Ivaskas mantiniekiem kā dāvinājumu saņēma Astrīdes un Ivara Ivasku apjomīgo bibliotēku un ļoti bagātu un daudzpusīgo arhīvu.

Lai nodrošinātu unikālā, starptautiski nozīmīgā arhīva pieejamību plašam lietotāju, interesentu un pētnieku lokam, 2016. un 2017. gadā LU Akadēmiskajā bibliotēkā tika īstenota Valsts Kultūrkapitāla fonda atbalstītā projekta – Dzejnieku Astrīdes Ivaskas un Ivara Ivaska arhīva digitalizācija – pirmā un otrā kārtā.

Pirmās un otrās kārtas rezultātā kopā no vēstulēm un fotogrāfijām ir digitalizētas 5539 arhīva datnes, kurām attiecīgi veidoti paskaidrojoši apraksti. Tās ir 283 dažādu personu 2481 vēstule, kas ir 4716 arhīva datnes, jo daudzas vēstules ir rakstītas uz 2, 3, 4 vai pat vairāk lapaspusēm, un 823 fotogrāfijas, 823 arhīva datnes.

Vēstules ir digitalizētas ar izšķirtspēju 300 dpi un ideālo krāsu dziļumu 24 bit. Fotogrāfijas digitalizētas ar izšķirtspēju 600 dpi un ideālo krāsu dziļumu 24 bit. Digitalizētie materiāli pieejami LU Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkā.

Dita Jonīte, LU LFMI zinātniskā asistente.

Teātra procesa digitālais pieraksts

Priekšlasījuma fokusā ir jautājums par vienotas platformas jeb digitālās vietnes izveidi Latvijas teātra mākslinieku radošo aktivitāšu sistematizēšanai, kas nodrošinātu ērtu datu atrašanu un lietojumu gan kvalitatīvai, gan kvantitatīvai teātra procesa analīzei un pētniecībai. Par māksliniekiem, kuri atrodas valsts vai pašvaldības teātra štatos, aktuālo informāciju atrast ir vieglāk. Taču dažkārt teātri savās mājas lapās publicē nepilnīgu informāciju – tikai izrāžu reklāmas vajadzībām. Daļa mākslinieku ārpus štata sadarbojas ar vairākiem teātriem vai producentiem, bet fakti par šādiem notikumiem nereti pazūd milzīgajā digitālās informācijas laukā. Ir virkne faktoru, kas pierāda vienotas teātra datu platformas nepieciešamību, vienlaikus uzdodot jautājumu par to, kā šajā procesā iesaistīt visas ieinteresētās puses.

Svjatoslavs Matvējevs, Latvijas Nacionālā arhīva Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta arhīva eksperts

Digitālais arhīva kultūras mantojums

Kultūras mantojumam ir sevišķi vērtīga nozīme gan visai sabiedrībai kopā, gan mums katram individuāli. Var rasties doma, ka mantojums ir kaut kas, kas ir no pagātnes, vai kaut kas statisks, bet tomēr tas ir process, kurā aktīvi piedalās cilvēks. Pateicoties tam, viss, kas bija uzcelts, izgudrots, uzrakstīts un nodots no paaudzes paaudzei kļūva par mūsu tradīcijām, ieradumiem, apkārtējo vidi, par mūsu dzīvi. Lai turpināt šo procesu ir nepieciešams izmantot mūsdienīgās tehnoloģijas un iespējas, ar kurām mēs varētu pagarināt ilgmūžību jau eksistējošam kultūras mantojumam un nodot to nākamajām paaudzēm.

Tehnoloģiju straujā attīstība nepārprotami rada pārmaiņas arī Nacionālā dokumentārā mantojuma veidošanā, saglabāšanā un pieejamībā. Latvijas Nacionālais arhīvs (LNA) mērķis ir piedāvāt plašu, ērti pieejamu un mūsdienīgu pakalpojumu klāstu. LNA pakalpojumu jomā pieaug pieprasījums pēc digitālā satura, tādēļ LNA arvien lielāku resursu iegulda arhīva dokumentu un to aprakstu digitalizācijā, datubāzu un elektronisku reģistru veidošanā un to pieejamības nodrošināšanā virtuālajā telpā.

Latvijas Nacionālā arhīva Dokumentu preventīvās saglabāšanas departaments veic vērtīgu ieguldījumu kultūras mantojuma saglabāšanā un pieejamībā. Katru gadu tiek digitalizēti aptuveni vienpadsmit tūkstoši glabājamo vienību (GV): pergamenta dokumenti, dažāda formāta iesējumi, lielformāta kartes, muižu plāni, pases, kinofilmu plakāti, fotogrāfijas, kartotēkas, mikrofilmas un citi, kas kopā veido vidēji ap 1 milj. digitālo attēlu. Vieni no lielākajiem un vērtīgākajiem digitalizētiem fondiem ir:

- Baznīcas grāmatas (dzimušo, iesvētīto, laulāto un mirušo reģistrs) – 23996 GV
- Pergamentu kolekcija – 339 GV
- Karšu un plānu kolekcija – 3056 GV

- Arhitekta Ernesta Štālberga profesionālās darbības dokumenti (rasējumi, skices u.c.) – 315 GV
- Rīgas Prefektūras pasu lietu kolekcija – 173 190 GV
- Latvijas Konservatorija iekšējie dokumenti – 1727 GV
- Rīgas Politehniskā institūta studentu lietas – 3417 GV
- Latvijas Komunistiskās partijas Centrālā Komiteja dokumenti – 3411 GV
- Latviešu Centrālās komitejas Bēgļu dzīves arhīvs/ Hūvera institūta (ASV) arhīva kolekcija mikrofilmās – 984 GV
- Kinofilmu montāžas lapas – 2764 GV

Digitālās tehnoloģijas ļauj visu informāciju, ko satur dokumenti, saglabāt neierobežotā laika periodā un tajā pašā laikā sabiedrībai ir iespēja izziņāt mūsu valsts vēsturi, aplūkojot virtuālās izstādes, publikācijas, datu bāzēs uzkrāto materiālu un tādā veidā dot jaunu dzīvi kultūras un dokumentālajam mantojumam. Digitālajā attēlā iemūžināts teksts nav pakļauts dzišanas procesam, dokuments nav pakļauts dabīgai materiāla vecošanai un apkārtējās vides piesārņojuma ietekmei.

Rūta Muktupāvela, LKA profesore.

Mūsdienu studentu folkloras virtuālajā telpā – interneta mēmi

Mēmi tiek analizēti kā mūsdienu folkloras žanrs, proti, virtuālajā vidē izplatīti asprātīgi multimodālie ziņojumi, kas pēc formas atgādina komiksus un karikatūras, pēc satura – anekdotes un jokus. Interneta vidē sastopamie mēmi ir attēli, visbiežāk kopā ar izteicieniem, kas humoristiskā veidā atspoguļo kādu aktuālu (pat sensacionālu) ideju, konceptu vai notikumu. Interneta mēms var būt gan bilde, gan gifs, gan videoklips, gan arī kolāža. Interneta vidē mēmi visbiežāk tiek izplatīti sociālajos tīklos vai ar e-pasta starpniecību, speciāli mēmiem tiek veidotas interneta vietnes – mājaslapas vai blogi. Mēmiem, neskatoties uz to pastāvēšanas vides, proti, virtuālās telpas neierobežotību, piemīt sociokultūras nosacītība, – tie tiek veidoti, uztverti un interpretēti, tikai izprotot un lietojot noteiktus kultūras kodus, balstītius vērtībās, zināšanās un pieredzē, ko atzīst un kas vieno noteiktu grupu vai kopienu, – etnosu, nāciju, kādas reliģijas adeptus, sociālos slāņus, interešu grupas u.tml. Studentu veidotie mēmi prezentācijā tiek analizēti kā viens no mūsdienu folkloras žanriem. Jāatzīmē, ka studentu folkloras nav tas pats, kas, piemēram, mums ierastā etniskā folkloras. To determinē citi sociokultūrā balstīti parametri, tādi kā vecums, urbānizācija, kultūras patēriņš, intelektuālā kapacitāte, u.c., kur piederībai etnosam, reliģijai, sociālajam slānim, profesijai u.tml. ir sekundāra nozīme. Tradicionāli studentu folkloras korpusu veido galvenokārt leģendas, rituāli, dzeja, zīmējumi, joki un anekdotes. Šobrīd arī interneta mēmi savas struktūras un funkciju dēļ būtu uzskatāmi par pilnvērtīgu studentu folkloras sastāvdaļu. Analizējot studentu mēmus kā folkloras žanru, atklājās to tematiskā kontinuitāte salīdzinājumā ar studentu anekdotēm un jokiem, kas atrodami, piemēram, 20. gados publicētajos Pētera Birkerta vai 90. gadu Gunta Pakalna krājumos. Analīzes rezultātā noskaidrojās, ka studentu veidoto mēmu, līdzīgi kā anekdošu un joku, funkcija ir ne tikai iezīmēt studentu dzīves veida īpatnības, izsaukt emocijas un izklaidēt, bet arī kritizēt un nivelēt spriedzi, ko rada akadēmiskajai videi raksturīgā hierarhiskā komunikācija, zināšanu ieguvei nepieciešamā pašdisciplīna, dzīvošanai nereti vien nepietiekošie finanšu resursi u.c. aspekti. Analizējot studējošo veidotos mēmus, atklājās, ka tie spēj

sniegt tādu informāciju, kas netiek artikulēta augstskolas kvalitātes novērtējuma aptaujās vai studentu nepastarpinātā komunikācijā ar akadēmisko vai administratīvo personālu.

Prezentācijas vizuālā materiāla pamatbāzi veido Latvijas Kultūras akadēmijas studējošo 2017./2018. akadēmiskajā gadā veidotie interneta mēmi.

Jolanta Neimane, Rakstniecības un mūzikas muzejs, MUPUS (muzeja priekšmetu uzskaites sistēma) administrators

MUPUS – muzeja krājuma priekšmetu uzskaites sistēma. Veiksmes stāsts

MUPUS ir Rakstniecības un mūzikas muzeja elektroniskā krājuma priekšmetu uzskaites sistēma. Tā tika radīta 2006. gadā un veiksmīgi darbojas jau 12 gadus.

Sistēmu ar diferencētām pieejas tiesībām lieto 74 darbinieki visās muzeja nodaļās, kā arī sadarbības partneru - Latvijas Kultūras akadēmijas Eduarda Smiļģa Teātra muzeja un Memoriālo muzeju apvienības struktūrvienībās.

Sistēma tika radīta ar mērķi izveidot vienotu krājuma datu bāzi, kurā vienu reizi ievadīta informācija nodrošina visus nepieciešamos sarakstus, izdrukas, statistikas.

Šobrīd sistēmai ir radītas divas atšķirīgas lietotāja saskarnes. Pirmā bija darba vide, kurā notiek ikdienas darbs ar muzeja priekšmeta informāciju, tiek veidoti vai papildināti metadati, pievienoti digitāli attēli vai skaņas datnes, uzkrātas ziņas par priekšmeta vēsturi, izmantošanu u.c. Otra ir publiskā vide, kura ir pieejama muzeja lasītavā un kalpo muzeja krājuma pētnieku ērtībām. To redz un izmanto muzeja apmeklētājs, veicot muzeja priekšmeta digitālo apskati sistēmā vai pasūtot priekšmetu apskatīšanai lasītavā.

Šobrīd MUPUSā ir informācija par 3 623 pamatkolekcijām, 3 636 saistītajām kolekcijām, 492 053 muzeja priekšmetiem, tiem ir pievienoti 45 902 attēli vai cita formāta datnes.

Artis Ostups, LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, zinātniskais asistents

V. G. Zēbalda romāna “Saturna gredzeni” kartēšana kā telpisks vēstures attēlojums

Referāta mērķis ir aplūkot, kā amerikāņu literatūras pētnieces un programmētājas Bārbaras L. Huī digitāli (Google Maps) izstrādātais vācu rakstnieka V. G. Zēbalda romāna “Saturna gredzeni” kartējums ļauj vizualizēt viņa vēsturiskā laika izjūtu un stāstījuma manieri, kurā būtisku lomu spēlē labirinta struktūra un asociatīvas saiknes starp šķietami nesaistītiem pagātnes notikumiem.

Guntis Pakalns, LU LFMI pētnieks

Digitāla latviešu pasaku pētniecība – iespējas un cerības

Arī tik senai folkloristikas nozarei kā pasaku vēsturiski salīdzinošā pētniecība digitālās tehnoloģijas sniedz jaunas iespējas. Tas ilustrēts ar autora pētījumu (Letonica Nr. 29) par pasaku “Princese stikla kalnā” (ATU 530). Pasakas 77 variantus u. c.

tekstus no P. Šmita krājuma var analizēt kā vienotu tekstu korpusu. Internetā var atrast pētījumus un pasakas pierakstus dažādās valodās (automātiskā tulkošana ļauj atpazīt tekstus un to būtiskās sastāvdaļas). Pasakas no folkloras arhīviem salīdzinošai pasaku pētniecībai varētu dot būtiski jaunas iespējas, jo tieši varianti parāda lielu kultūras kontaktu daudzveidību, kas nav redzama pasaku grāmatu "līmenī".

Latvija no savas puses var piedāvāt: 1) "Latviešu pasaku tipu rādītāju" (1977), kas jāsasaista ar <http://garamantas.lv/>; 2) P. Šmita "Latviešu pasakas un teikas" (1925–1937), <http://valoda.ailab.lv/folkloras/pasakas/>, kas jāpapildina ar jau esošo tulkojumu vāciski un manuskriptiem, kur redzami sastādītāja labojumi.

Linda Pleša, Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Dokumentu izmantošanas nodaļas vadītāja

Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva interneta vietne "Redzi, dzirdi Latviju!"

Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs (turpmāk - Arhīvs) ir viens no lielākajiem Latvijas kultūrvēsturiskā mantojuma glabātājiem, kurā uzkrāts unikāls un visaptverošs mūsu valsts dzīves dokumentējums audiovizuālajos dokumentos (kino un video), fotodokumentos un skaņas dokumentos. Arhīva misija ir ne tikai uzkrāt un glabāt vizuālās liecības par Latviju, bet darīt tās pieejamas jebkuram interesentam.

Realizējot vairāku posmu projektu Arhīvs izveidoja jaunu multimediju interneta vietni Redzi, dzirdi Latviju! (www.redzidzirdilatviju.lv), kurā sniedz iespēju attālināti meklēt un iepazīties ar informāciju no Arhīva datubāzēm par Arhīvā uzkrātajiem audiovizuālajiem dokumentiem un fotodokumentiem no 19. gadsimta 50. gadiem līdz mūsdienām.

Vietnē ir iespēja jebkuram noskatīties Arhīvā uzkrāto kinohroniku un dokumentālo filmējumu video, iepazīties ar fotogrāfijām, kuriem nav noteikti pieejamības ierobežojumi. Ar video un fotogrāfijām, kuri nav pieejami vietnē, var iepazīties Arhīvā.

Arhīvs piedāvā visiem vietnes lietotājiem brīvu pieeju Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva audiovizuālo dokumentu un fotodokumentu datubāzu informācijai. Jebkuram lietotājam ir iespēja meklēt sev interesējošo informāciju vietnē, atlasīt interesējošos dokumentus un veidot sarakstus vai īpašas dokumentu izlases. Ikviens interesents var pārsūtīt atlasīto informāciju uz e-pastu vai to izdrukāt, skatīties vietnē publicētos video un fotogrāfijas, un pasūtīt arhīva dokumentu kopijas.

Pagaidām vietnē pieejama tikai daļa no Arhīva audiovizuālo dokumentu un fotodokumentu datubāzēs esošajiem datiem. Informācija vietnē tiek papildināta un pilnveidota, lai publicētu visus datus par Arhīvā uzkrātajiem dokumentiem. No 2018. gada jūnija visiem interesentiem būs pieejama arī sadaļa Skaņas ieraksti.

Projektu īsteno Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs un SIA „Profero” sadarbībā ar Latvijas arhīvistu biedrību. Projektu atbalsta Valsts kultūrkapitāla fonds.

Latvijas Nacionālais arhīvs saņēma Latvijas Atvērto tehnoloģiju asociācijas (LATA) 2016. gada balvu nominācijā „Atvērtākā iestāde” par LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva izveidoto interneta vietni www.redzidzirdilatviju.lv.

Sanda Rapa, LU Latviešu valodas institūta pētniece.

Vietvārdi digitālā vidē

2015. gadā Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts uzsāka darbu pie aptuveni miljonu lielās vietvārdu kartotēkas skenēšanas. 2017. gadā to pabeidzot un sākot domāt par valodnieciskas vietvārdu datubāzes izstrādi, bija jākonstatē, ka sarežģītā fonētiskā transkripcija ideju par ļoti ātru vietvārdu valodnieciskās datubāzes izveidi padara gandrīz neiespējamu, tāpēc institūts nolēma izveidot vietni, kurā ikviens varētu reģistrēt zināmos vai uzzinātos vietvārdus. Jo, tieši skenējot kartītes un tādējādi viegli un uzskatāmi salīdzinot dažādu ekspedīciju vākumus, izrādījās, ka mazā vietvārda mūžs, ja to nepieraksta un neuzglabā, ir aptuveni pusgadsimts.

Kopā ar Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūtu tika izstrādāta datubāze www.vietvardi.lv, kurā var ievadīt visas vietvārda informācijas sadaļas – nosaukumu, objekta kategoriju, lokalizāciju, avotus un jebkuru uz vietvārdu attiecināmu informāciju – ziņas par vietas vēsturi, izskatu, notikumiem, nostāstiem, cilmes skaidrojumiem, novietojumu utt. Papildus vēl ir iespēja reģistrēt vietvārdu kartē, nākotnē ir plānots darīt iespējamu skaņu failu un attēlu pievienošanu.

Uzzinot par Tautas vietvārdu datubāzi, UNESCO Latvijas Nacionālā komisija 2016. gadā ierosināja kopā uzsākt tās popularizēšanu caur vietvārdu talku, kas notika 2017. gadā no aprīļa līdz oktobrim. Vietvārdi tiek iesūtīti arī pēc talkas noslēguma, un nu kopumā ir savākts vairāk nekā 5000 vietvārdu.

Vietvārdu nonākšana digitālā vidē caur vietvārdu talku ir devusi ļoti daudz – cilvēku aktivitāte rāda, ka ļaudis apzinās savas valodas faktu vērtību un to, ka tie jāsargā un jādara zināmi citiem, viņi, kaut arī nedroši, uzticas digitālajai videi un zina, ka vietvārdi joprojām glabā desmitiem un pat simtiem gadu senas atmiņas. Savukārt zinātnieki caur vietvārdu digitalizēšanu gūst apstiprinājumu vairākām zinātniskām hipotēzēm par vietvārda gramatisko nemainību. Tik ātri piekļūstot lielam apjomam vietvārdu un sargājot tos pēc alfabēta, pagasta vai objekta veida, tos lieliski var izmantot pētniecībā, jo katras valodas vienības apraksts ir pilnīgs – datubāze organizē un neļauj aizmirst nevienu obligāto informācijas vienības aspektu (piemēram, vietvārdu nevar ievadīt, ja nav norādīta precīza tā atrašanās vieta administratīvā teritorijā).

Digitālais laikmets nevar pastāvēt bez nemitīgas sasaistes starp lietotāju un izstrādātāju. Redzot savu darbu saglabātu korpusā, cilvēki sajūtas piederīgi, iederīgi un atbildīgi savas telpas organizēšanā, viņi notic digitālajam laikmetam un jūtas cerīgi savas idejas īstenošanā un atmiņas saglabāšanā. Digitalizācija dara iespējamu datu pieejamību, pārskatāmību un dabas saudzēšanu, ko uzsver ikviens digitālā laikmeta pētnieks, taču vietvārdu talka parādīja arī to, ka – lai cik saprotama un vienkārša datubāze ir izstrādāta – vienmēr būs cilvēki, kas ticēs papīram un tinteī.

Anita Rašmane, Latvijas Nacionālā bibliotēka, sistēmbibliotekāre

Digitālu tekstu anotēšanas rīks – darba vide pētniekiem nosaukto entīšu un to attiecību aprakstīšanai

Analizējot teksta dokumentu kopas, pētniekiem viens no pamata uzdevumiem ir identificēt tekstā pieminētās entītes — personas, institūcijas, vietas, darbus, citākus u.c. Identificēšanas darbs ir cieši saistīts ar ielūkošanos dažādās vārdnīcās, enciklopēdijās un atsauču avotos. Digitālu dokumentu un uzticamu tīmekļa avotu

pieejamība, kā arī saistīto datu tehnoloģijas ļauj ne tikai atzīmēt pētniekam interesējošās entītes, bet arī veidot dokumentā minēto entīšu datu tīmekli.

Digitālu tekstu anotēšanas rīks ir paredzēts tekstu anotēšanai (piezīmju vai izcēlumu veidošanas process tekstā un šī procesa rezultāts — pasvītrojumi, komentāri, zemsvītras piezīmes, norādes un saites), ļaujot veidot parastas, strukturālas vai saliktas anotācijas, kuras ir saistītas ar ierakstu entīšu datubāzē. Ieraksts entīšu datubāzē satur entītes nosaukuma normālformas un saites uz ārējiem avotiem.

Programmatūras prototips tika izstrādāts Latvijas nacionālās bibliotēkas un Datorzinību centra pētījuma „Tekstveida datu semantiskā anotēšana tīmekļa vidē saistītu datu kopu pielietojuma gadījumā” ietvaros.

Anita Rožkalne, LU LFMI vadošā pētniece.

Latviešu literāti ārpus Latvijas – ģeogrāfija laikā

Jau biogrāfiskās enciklopēdijas „Latviešu rakstniecība biogrāfijās” (2003) izveidē tika izmantoti dati, kas bija uzkrāti 1993. gadā uzsāktajā projektā „Datu bāze LITERĀTI” (priekštecis resursam LITERATURA.LV). Tā kā LITERATURA.LV vēl tiek testēta, referātā izmanti no „vecās” datubāzes savulaik izgūtie dati, lai palūtos, cik plaša ģeogrāfiskā ziņā ir bijusi Latvijas literātu saskare ar pasauli.

„Datu bāzē LITERĀTI” bija rodamas ziņas par vairāk nekā 2000 latviešu literatūras darbinieku (to skaitā – cittautiešu, kas devuši ieguldījumu latviešu literatūrā) saistību ar konkrētām valstīm līdz 2003. gadam. Aptuveni 1200 rakstnieki, dzejnieki, tulkotāji, literatūrzinātnieki, kritiķi, bibliogrāfi u. c. latviešu literatūras attīstības gaitā līdz 2003. gadam bijuši 66 valstīs, kur uzturējušies nevis ceļojumos, bet ilgāku vai īsāku laiku kā dzīvesvietā, mācību vai darba vietā. Pēc 1990. gada šie skaitļi ievērojami auguši, bet precīza statistika nav vēl apkopota.

Desmit zemes, kurās uzturējušies visvairāk ar Latviju saistīto literātu, ir sekojošas: Krievija un PSRS – 829, Vācija – 538, ASV – 289, Igaunija – 173, Zviedrija – 99, Austrālija – 75, Francija – 65, Lietuva – 65, Kanāda – 59, Lielbritānija – 57. Kartējot literāros darbus, tajos atklājas cilvēka ģeogrāfijas aspekti (realitātē uztverta kultūras, reģionālā un vēstures ģeogrāfija), kam pievienojas mentālā ģeogrāfija, kurā atklājas iztēles radīti priekšstati par realitātē neiepažītām vietām.

Savdabīgu kartēšanas virzienu atklāj datu bāzē fiksētie rakstnieku pseidonīmi, kuros ietverta norāde uz autora identificēšanos ar noteiktu ģeogrāfisku, dabas, kultūras personību vietu un laikmetu. To skaitā ir Latvija (Metimne, Vidzemnieks, Ventmalnieks, Zemgālietis u.c.), vietas ārpus Latvijas (Almanzors, Brazīlietis, Čimboraso, Melburnietis, Pēterpīlietis u.c.). Pastarpināti priekšstati par citām vietām un laikiem ietverti pseidonīmos, kuros izmantoti cittautu personību un latviešu vai cittautu mitoloģijas varoņu vārdi (Atila, Bruts, Valerijs, Diagors, Horacio, Bangaitis, Daimons, Januss, Metzāls, Nabobs Parsifāls u.c.) vai citzemju kultūras jēdzieni (Argus acs, Kvekers, Toreadors u.c.).

Dace Ūdre, Latvijas Nacionālā bibliotēka, Krājuma veidošanas nodaļa, Nacionālo digitālo informācijas resursu komplektēšanas eksperte

Nacionālais digitāli radītais krājums Latvijas Nacionālajā bibliotēkā

Visbiežāk bibliotēka asociējas ar iespiesto grāmatu un periodisko izdevumu krājumu, taču nu jau vairākus gadus Latvijas Nacionālās bibliotēkas (LNB) uzdevums saskaņā ar Obligāto eksemplāru likumu ir vākt arī Latvijā radītās tiešsaistes publikācijas, piemēram, e-grāmatas.

Latvijas Nacionālajā digitālajā bibliotēkā atrodami ne vien digitalizētie materiāli, bet arī tiešsaistes grāmatas un turpinājumi, laikraksti, žurnāli, kartes, nošu izdevumi un skaņu ierakstu albumi. Galvenokārt LNB komplektētās tiešsaistes publikācijas pieejamas tikai LNB lasītavās atsevišķos datoros bez iespējas lejupielādēt, taču LNB izdevējiem piedāvā noslēgt vienošanos par plašāku tiešsaistes publikāciju pieejamību, līdz ar to daļa no nacionālā digitāli radītā krājuma pieejama ārpus LNB telpām.

Piekluve tiešsaistes publikācijām tiek nodrošināta, izmantojot Latvijas Nacionālās digitālās bibliotēkas vienoto meklētāju www.lndb.lv, meklēšanas un informācijas piegādes sistēmu "Primo", kā arī Valsts nozīmes bibliotēku elektronisko kopkatalogu.

Ēriks Vēmanis, LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, Elektronisko dokumentu nodaļas galvenais arhīvists

Skaņas kolekciju digitalizācija Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvā

Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvā pēdējo gadu laikā lielākoties ir digitalizētas trimdas latviešu personīgās un trimdas latviešu organizāciju skaņas dokumentu kolekcijas. Lai gan arhīva krājumā ir ievērojams skaņas dokumentu daudzums, pieprasījums pēc tiem ir tik neliels, ka gandrīz visi digitalizētie materiāli ir nodrošinājuma kopijas. Lai īstenotu kultūrpolitikas prioritātes un padarītu arhīva krājumus pieejamākus sabiedrībai, turpinot pirms diviem gadiem iesākto audiovizuālo materiālu krātuves projektu, ar nākošo mēnesi internetā tiks padarīti pieejami arī skaņas dokumenti. Ņemot vērā, ka vietnē publicētie kino un foto dokumenti bija piesaistījuši interesentus, domājams, ka līdz ar vienkāršāku pieeju skaņas dokumentiem, cilvēku vidū palielināsies interese arī par tiem.

Artūrs Žogla, LNB Digitālās bibliotēkas vadītājs.

Latvijas Nacionālās bibliotēkas veidotie interaktīvie digitālie resursi

Latvijas Nacionālā bibliotēka (LNB) 2011. gadā publicēja jaunu digitālo kolekciju "Zudusī Latvija" kā kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu un objektu attēlu datubāzi. Tā bija pirmā LNB veidotā digitālā kolekcija, kur tika iekļauta interaktīvu darbību funkcionalitāte: attēlu komentēšana, ģeoreferencēšana un augšupielāde. Atsevišķas funkcijas bija pieejamas anonīmiem lietotājiem, kamēr citām bija nepieciešama lietotāju reģistrēšanās un lietotāju pievienoto saturu pārbaudīja digitālās kolekcijas redaktors. Pēc digitālās kolekcijas pirmajiem 7 darbības gadiem var konstatēt, ka lietotāji bieži izmanto un ļoti godprātīgi izturas pret piedāvāto interaktīvo funkcionalitāti un kolekcijā praktiski nav novērota digitālā satura virtuālā sabotāža. Taisni otrādi, vairāku lietotāju savstarpējas sadarbības rezultātā bieži izdodas izveidot detalizētas digitālo objektu anotācijas, kas citādos apstākļos būtu vien, piemēram, "Nezināmas personas portrets".